

Қ. Н. Әбуғалиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының ҒЗИ ІІО қызметін реттейтін заңнаманы зерттеу және мониторингтеу мәселелері бойынша орталықтың аға ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының кандидаты

ТЕРРОРИЗММЕН КҮРЕСТІҢ ЖАУАПТЫЛЫҒЫ МЕН ПРОБЛЕМАЛАРЫ МӘСЕЛЕЛЕРІН РЕТТЕЙТІН ЗАҢНАМА МОНИТОРИНГІ

Аннотация. Мақала еліміздегі өзекті мәселе — терроризмге қарсы әрекетке арналған. Мақала авторы республикадағы экстремистік қызметке қарсы әрекеттің негізгі бағыттарын қозғаған. Қазақстанда экстремистік көріністердің маңызды себептері көрсетілген.

Түйін сөздер: конвенция, Біріккен Ұлттар Ұйымы, терроризм, лаңкестік, экстремизм, Қазақстан Республикасы Бас Прокуроры, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты, Шанхай Ынтымақтастық ұйымы, теракті.

Біріккен Ұлттар Ұйымы органдарының бір маңызды есебінде болашақ ғасырда адамзатқа екі үлкен қатер төнетін болады делінген. Осы қатердің бірі — экологиялық апаттар болса, екіншісі — терроризм. Осы терроризмге қатысты айтылған сөздер, қазірдің өзінде, тәжирибеде дәлелденіп жатыр деуге болады. Өздерінің қылмыстық мақсаттарын іске асыру үшін террористер барлық зұлымдық әрекеттерді жасауға дайын екенін де байқаймыз.

Терроризмнің ортақ түсінігі жоқтығының және оны қалыптастыру қиындылығының екі маңызды себебі бар деп айтуға болады. Біріншісі, терроризм күрделі, сан қырлы теріс әлеуметтік құбылыс. Екіншіден, кейбір мемлекеттердің ұлттық мүдделерінің қақтығысу жағдайы және жекелеген ұлттар мен жалпы халықаралық қауымдастық мүдделерінің қарама-қайшылық жағдайының болуы. Терроризммен халықаралық күрес саласындағы мемлекет арасындағы ынтымақтастық құқықтық (конвенциялық) және ұйымдастырушылық (институционалдық) механизмді пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Терроризммен халықаралық күрестің құқықтық механизмі туралы айтатын болсақ, ол әмбебап сипаттағы халықаралық конвенцияларды; аймақтық халықаралық келісімдерді; екіжақты халықаралық қылмыспен күрес саласындағы шарттарды; Біріккен Ұлттар Ұйымы Ққарарларын, басқа да халықаралық ұйымдардың шешімдерін және мемлекеттердің ұлттық заңдарын қабылдау, оларды орындау арқылы жүзеге асырылады. Атап айтсақ, 1937 ж. Терроризмнің алдын алу мен оны жазалау туралы Конвенция алғаш рет қабылданған болатын. Одан кейін 1977 ж. Терроризмнің алдын алу туралы Еуропалық Конвенция; 1987 ж. Оңтүстік Азия мемлекеттері аймағында терроризмнің алдын алу туралы Конвенция; 1994 ж. Халықаралық терроризмді жою шаралары туралы халықаралық Конвенция; 1997 ж. Жарылғыш терроризммен күрес туралы халықаралық Конвенция; 1999 ж. ТМД мемлекеттерінің терроризммен күресінің ынтымақтастығы туралы Шарт; 2001 ж. Терроризм, сепаратизм және экстремизммен күрес туралы Шанхай Конвенциясы; 2001 ж. Біріккен Ұлттар Ұйымы Қауіпсіздік Кеңесінің № 1373 қарары және т. б. қабылданған болатын. 1996 ж. терроризммен халықаралық құқықтық күрес мәселелерін әлемнің жетекші мемлекеттері мен үкімет басшылары кең талқылаған болатын. Осы кезден бастап, Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясы халықаралық, аймақтық және ұлттық терроризм туралы оннан астам қарарлар (резолюция) қабылдағанына қарамастан, алайда, осы құбылыстың қандай да бір ортақ және тиімді пайдалануға болатын анықтамасын қабылдай алған жоқ¹.

Халықаралық терроризммен күрес саласында Қазақстан Республикасы ТМД, ШЫҰ елдерімен, басқа ұйымдармен тығыз ынтымақтастықта. Қазақстан Президентінің бастауымен Достастықтың Лаңкестікке қарсы орталығы құрылды да, қазіргі уақытта ол белсенді жұмыс істеуде. Сондай-ақ,

лаңкестік актілерімен күрестегі ынтымақтастық «Шанхай ынтымақтастық ұйымының» қатысушы мемлекеттерінің арасындағы келісімдердің шеңберінде де жүргізілуде.

«Қазақстан терроризмге қарсы бірлесіп күресу жөніндегі көптеген халықаралық актілерді қабылдады, біршама осындай мазмұндағы шарттарға қосылып отырмыз. Бірақ, бұдан жағдайдың өзгеретініндей мәселе аңғарылуы тиіс. Бұл ретте еліміздің барлау қызметі, Сыртқы істер министрлігінің қызметтері, сыртқы саясат бөлімшелері ақпаратты жеткізу көздері болып ширақ қимылдауы шарт. Егер біздің қолымызда осы бағыттағы ақпараттық база болмаса, онда терроризмнің алдын алу да құрғақ сөзге айналады. Сондықтан да, мүдделі мемлекеттік органдар ең алдымен терроризмнің алдын алу мәселесіне жұмылулары қажет».

1998 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қазақстан Республикасының Қылмыстық және Қылмыстық-процессуалдық кодекстерінің жаңа редакцияларын іс-әрекетке енгізу егемен мемлекетіміздің ұлттық қауіпсіздігіне қауіп-қатер төндіретін қылмыстар ретіндегі лаңкестік пен экстремизмнің (ҚР ҚК 167, 233-ші баптары және басқалары) алдын алу мен жолын кесудің әсерлі механизмдерін жасау барысында бастау алар нүктеге айналды. Осы бағыттағы келесі қадам Қазақстан Республикасындағы лаңкестікпен күрестің, жеке меншік түрлеріне қарамастан, мемлекеттік органдар мен ұйымдардың қызметтері тәртібінің, сондай-ақ азаматтардың құқықтары, міндеттері мен кепілдіктерінің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін белгілеп берген 1999 жылдың 13 шілдесіндегі «Лаңкестікпен күрес туралы» ҚР Заңы болды.

2000 жылдың 10 шілдесінде Қазақстан Республикасы Президентінің мемлекеттік органдардың қызметтерін және Ұлттық қауіпсіздік комитетінің үйлестірушілік рөлін нақты белгілей отырып еліміздегі лаңкестікке қарсы біркелкі саясатты біртіндеп жүзеге асыруды қарастыратын «Лаңкестік пен экстремизм белгілерінің алдын алу және жолын кесу жолындағы шаралар туралы» Жарлығы шықты. Соның негізінде Қылмыстық және Қылмыстық-процессуалдық кодекстерге, Қазақстан Республикасының «Лаңкестікпен күрес туралы» Заңына, Қазақстан Республикасының «Жедел іздестіру қызметі туралы» Заңына өзгерістер енгізілді. Бұл өзгерістер лаңкестік әрекеттердің алдын алуда, анықтауда және жолын кесуде тиімді іс-қимыл жасауға септігін тигізеді.

2003 жылғы желтоқсанда Президенттің жарлығымен терроризмнің және діни экстремизмнің көріністерімен күресте барлық қауіпсіздік қорғау құрылымдарының неғұрлым тиімді жұмыс істеуі үшін Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Терроризмге қарсы күрес орталығы құрылды және оған барлық арнайы құрылымдардың, құқық қорғау органдарының және өзге де ведомстволардың қызметін үйлестіру жүктелді².

Қазақстан жағдайында терроризм қауіп-қатерінің күшеюіне ықпал ететін үш негізгі факторды бөліп көрсетуге болады.

Біріншіден, әлеуметтік депрессия факторы, әлеуметтік мобильділік каналдарының және лифтілерінің жоқ болуы. Қоғамның маргиналдануы, сонымен қатар байлар мен кедейлер арасындағы алшақтық шарықтау шегіне жеткенде әлеуметтік қарсылықтар туындайды да, олардың бір түрі терактілер болуы мүмкін.

Екіншіден, идеологиялық саладағы мемлекеттік саясат тиімділігінің төмендігі, соның ішінде діни және этносаралық салада, тіл және дін саясатын жүргізудегі формализм. Діни істер бойынша арнайы агенттіктің де құрылуы осы салада жүйелі іс-әрекеттердің қажеттілігін биліктің де мойындап отырғанын көрсетсе керек.

Үшіншіден, терроризм жағдайына шекаралас мемлекеттердегі «шиеленістік ошақтарының» болуы үлкен ықпал етеді. Біздің жағдайда Орталық Азияда тұрақсыздықтың сақталуы аймақтық қауіпсіздіктің негізгі бір факторы. Мысалы, Қырғызстандағы саяси дағдарыстың ушығуы және

Тәжікстанда орын алған қарулы қақтығыстар. Осыған байланысты Тәжікстанда, Қырғызстанда және Өзбекстанда түрлі сипаттағы экстремистік және террористік ұйымдардың жандануы³.

АҚШ-тағы 11 қыркүйектегі оқиға террористтік ұйымдардың қызметіне әлем қауымдастығының реакциясын күшейтті. Қорыта айтқанда, атқарылған жұмыстың нәтижесі әлемдік антитеррористтік саясаттың жақсы жалғасуы үшін мына талаптар орындалғаны дұрыс:

- террористтік актілерді қаржыландыруды алдын алу қажет;
- террористтік актілерді жасау үшін қаржымен көмектескендерге қылмыстық жауапкершілік енгізу;
- террористтік акттерді жасаған немесе жасағысы келген адамдардың қаржы активтерін, экономикалық ресурстарын жауып тастау;
- террористтік актілерді қолдайтын, қаржыландыратын және жоспарлайтындарға баспана бермеу;
- террористтік актілерді қаржыландыру және қолдауға қатысты қылмыстық іс жүргізуде көмек көрсету;
- терактілердің алдын алу мақсатында екіжақты және көпжақты тетіктер және келісімдер шеңберінде барлық жақтардың ынмақтастығы;
- халықаралық терроризммен күрес туралы халықаралық конвенция және хаттамаларға қосылу;
- қару-жарақтар, жарылғыш заттар сату, террористтік топтардың іс-әрекеттері және қозғалыстары туралы жедел ақпараттармен алмасуды тездету мүмкіндігін табу.

-
- ¹ Антонян Ю. М. Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. — М., 2001. — С. 73.
- ² Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңы. online.zakon.kz.
- ³ Қарин Е. Қазақстандағы терроризм қауіп-қатері.

РЕЗЮМЕ

Автором обозначены основные направления противодействия экстремистской деятельности в республике, указаны причины экстремистских проявлений.

RESUME

The author of the basic directions of countering extremist activity in the country, the reasons for extremism.